

Csorba Csaba

A Bory-vár főhomlokzata
(Fotó: Csorba Csaba)

A székesfehérvári Bory-vár

A szárnyaló képzelet és a szerelem emlékműve

A 20. század középső harmadában épült művár sajátos hangulatú építmény. Aki eljut ide, s végignézi, az aligha tud szabadulni a hatása alól. E sorok írója is így érzi, hiszen csaknem fél évszázadon keresztül ellenállt a „kísértésnek” – s nem látogatta meg. S ezzel sokat veszített. Mesevilág? Álomvilág? Talán inkább különleges művészi és emberi teljesítmény, s két ember egymás iránti szerelmének meghatározó relikviája.

Eddig valóságos, hagyományos várakat, erődítményeket igyekeztünk bemutatni, a „művárakat” szemérmesen elkerültük, amiben talán benne van az is, hogy a várkutatók nem foglalkoznak ezekkel, sőt az építészettörténet sem igen szentelt nekik nagyobb figyelmet (nálunk, magyar földön). Annál is inkább, mert a műemlékvédelem is nagyon óvatosan viszonyult a 20. század építészeti alkotásaihoz. Csak néhány „kiválasztott” tervező épületeit tartották a legutóbbi időnkig védelemre, megőrzésre érdemesnek.

A Székesfehérváron született Bory Jenő (1879-1959) építész, szobrász és festő életművét lexikonjaink meglehetősen szolid terjedelemben ismertetik. Életének utolsó másfél évtizedében a „megtűrt” művészek közé tartozott, csendes visszavonultságban élt. Felesége, Komócsin Ilona (1885-1974) még kevesebb figyelmet kapott. 1945 után, mint kuri-

ózumot, a Bory-várat nem bántották, mondhatni „elviselték” a létét. A hét Bory-unoka egyike, dr. Ágoston Béla fogorvos volt az, aki féltő szeretettel igyekezett nemcsak megóvni, hanem megismertetni is minél többekkel ezt a különleges építményt. Fáradhatatlan szervező munkával sikerült sok támogatót szereznie a Bory-vár felújítására, valamint a Bory házaspár életművének, művészeti hagyatékának gondozására és elismertetésére. Kezdeményezésére alapította a család a Bory-díjat is.

A százoszlopos udvar részlete
(Fotó: Csorba Csaba)

Körlépcső a toronyban

A hitvesi szeretet szobra a kápolnában
(Fotó: Gelencsér Ferenc)

A műterem részlete
(Fotó: Gelencsér Ferenc)

Ágoston Béla 73 éves korában hunyt el saját (velencei) kertjében. Halála után Székesfehérvár városa díszpolgári oklevéllel ismerte el a tevékenységét (2010. aug. 20.).

A fehérvári géplakatosmester apa hét gyermekének egyike, Bory Jenő 1903-ban szerzett építész-mérnöki oklevelet. A következő években szobrászatot meg festészetet tanult, kora legkiválóbb mestereinél. Ösztöndíjjal Európa jeles művészeti központjaiba is eljutott. 1911–1946 között a Képzőművészeti Főiskolán a szobrászat tanára, de tanított a Műegyetem építész-mérnöki Karán is.

A Monarchia utolsó évtizedében sikeres és elismert művésznek számított, s a trianoni Magyarországon is megbecsülték. 1912-ben vásárolt szülővárosának akkori külterületén egyholdas birtokot, amelyen egy kis présház állt. 1923-ban kezdte el építeni a család otthonául szánt sajátos épületet, a Bory-várat. Lassan készült, mert néhány szőlőhegyi munkással maga a művész dolgozott rajta, szívós következetességgel, csaknem négy évtizeden keresztül, egészen a haláláig.

Az egész épület a középkort idézi, a román és a gótikus stílus jellegzetességeit mesterien kombinálta. Benne van a román stílus vaskossága, a gótika légius könnyedsége (pl. a valószínűtlenül karcsú tornyok). A százoszlopos udvar mintha kolostor kerengője lenne. A középkor komorsága azonban „hiányzik”. Az építészeti formák mind-mind alá vannak rendelve a fő célnak: a Bory-vár egésze nem más, mint a hitvesi szeretet jelképe. Az építmény egyik centruma a hitvesi szeretet kápolnája, a másik centrumot a három műterem képezi.

Az építmény és a több száz szobor nemcsak mint műalkotás érdemel figyelmet. Technikai szempontból is megérdemli csodálatunkat. Az egész építmény betonból készült. Napjaink embere, akit minden oldalról irdatlan betonmonstrumok vesznek körül, gyakorta megborrad ennek az anyagnak a ridegességétől. A Bory-vár betonja azonban más. Ha nem tudnánk, nem is hinnénk el, hogy minden épületének anyaga: cement. Beton oszlopok, beton falak, beton kupolák, beton ívek, beton lépcsők. Csakhogy ez a beton más, mint napjaink megszokott betonja (nem is a szokásos zsaluzással készült!). Nemcsak hangulatában, hanem tartósságában is. Bory Jenő kísérletezte ki a pirobazaltot is. Az első világháború utáni márvány- és bronzhiány időszakában készült szobrai a bronzhoz hasonló hatást keltenek. Ezt nevezik Bory-bronznak.

Aki a Bory-várba látogat, attól függően, mennyi ideje van, a látnivalókat aprólékosabban, vagy futólag veheti szemügyre. A képtár csak szombaton és vasárnap látogatható, az épület többi része 9–17 óra között tekinthető meg, minden nap. Ez a rövid írás természetesen csak ízelítőt adhat a sokféle látnivalóból. Aki teheti, tavasztól őszig lehe-

tőleg szép időt válasszon látogatása időpontjának, amikor a parkban is megpihenhet, s hosszabban elidőzhet az egyes udvarokban, helyiségekben, s átadhatja magát a hely sajátos hangulatának. Vagyis érdemes legalább 3-4 órát rászánni a nézelődésre, de akár egész napon át is találunk elegendő „fölfedezni” valót.

A bejáratától a parkon áthaladva, célszerű a széles betonlépcsőt választani, amely két teraszon át a csaknem 8 m-es dombon emelkedő főépülethez vezet. A parkban érdemes alaposan megsejmelni a vár makettjét, ami segít bennünket az eligazodásban. A második terasz mellvédje fölé magasodik két impozáns szobor: Lehel vezér és Nagy Szulejmán szultán alakja. Az első teraszon magyar művészek szoborportréit láthatjuk. A főalak Munkácsy Mihály. A pihenő éke Boryné carrarai márványból faragott fiatalkori portréja. Alatta feleségéhez írott verssorok olvashatók. Az ismertető füzetben a szobrász-festő-építésznek a feleségéhez írott versei is olvashatók. Ezúttal csak két sort idézünk: „Két szív lángja összefolban, /Két szív hangja összedobban.”

A homlokzati rész bal oldalán emelkedik az Ikrek tornya (ez épült föl elsőnek), a művész-pár ikerlányainak. A második terasz az ún. Elefántudvar: a boltíves folyosón elefánt szobra: „hátán tartja” az épületet.

Jobbra a Múterem és a képtár bejáratához vezet egy lépcső. A szobrászati múterem impozáns, kazettás mennyezetű tér: mintegy 100 m² alapterületű. A múteremben Bory Jenő és felesége képei mellett Körösfői Kriesch Aladár, Haranghy Jenő, Viski János és mások festményei is megcsodálhatók.

A lakótorony alatti átjárón érkezünk a Százszalopos udvarra, amelynek U alakban futó folyosóján csaknem félszáz szobor sorakozik (Árpád-házi királyaink és más történelmi személyiségek). Valamennyi Bory Jenő alkotása. Az udvar éke a 24 kupola is.

A kilátótornyok is érdekes látnivalót kínálnak, az ott elhelyezett képzőművészeti alkotások révén. A

Harangtorony a családot szimbolizáló épületegyüttessel (Fotó: Gelencsér Ferenc)

magasból letekintve jól láthatjuk a vár szerkezetét, sőt (tiszta időben) távoli tájakat is: a Sárrét vidékét, a Vértes és a Bakony vonulatát is.

A kápolnában láthatjuk a művész feleségének márványból készült ülőszobrát, a háttér falfestménye is Bory Jenő műve.

Azt is érdemes megemlíteni, hogy az épületet ma is lakja a család, s nagyrészt a családtagok végzik az épülettel és a műgyűjteménnyel kapcsolatos teendőket, a restaurálástól a látogatók kalauzolásáig.

A Bory-vár a magyar kultúra és művészet egy sajátos, máshoz nemigen hasonlítható, különleges ékessége, gyöngyszeme. Mára teljesen megszabadult a második világháború okozta sebeitől és túlélte a kiszámíthatatlan diktatúrát is. ♡

Tornyok, kupolák és az emeleti terasz szoborgalériája (Fotó: Gelencsér Ferenc)